
Statens seniorråd

Rapport for rådsperioden 2006-2009

Vedtatt på rådsmøte 10. desember 2009

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
Statens seniorråd	3
Utdrag fra Statens seniorråds mandat	4
Statens seniorråds medlemmer	4
Sekretariat	5
Seniorpolitiske utfordringer 2006 – 2009	5
Rådsmøter	5
Oppsummering av rådsarbeidet 2006 – 2009	6
Deltakelse og innflytelse	6
Bolig	7
Informasjons- og kommunikasjonsteknologi	9
Arbeidsliv	10
Kultur	12
Helse og omsorg	13
Aldersdiskriminering	17
Utadrettet informasjon	18

Innledning

Statens seniorråd er et rådgivende organ i seniorpolitikken. Rådet gir regjeringen og sentrale myndigheter råd og innspill til utforming av seniorpolitikken, til arbeid med offentlige dokumenter, og uttaler seg om vesentlige spørsmål som gjelder eldre. Rådet driver også utadrettet informasjon mot allmennheten og mot andre som har viktige roller i arbeidet med seniorer og eldre.

Det rådet som ble oppnevnt tidlig i 2006, og som nå avslutter sin fireårsperiode, legger med dette dokumentet fram sin sluttrapport. Rapporten sammenstiller og bygger på rådets rapporter for hvert enkelt år.

Ved oppnevningen fikk rådets mandat et viktig tillegg, i det rådet også skulle *"ha en veiviserfunksjon for publikum og private og offentlige instanser"*. Det ble ikke presisert hva dette innebar av tiltak og virkemidler, men seniorrådet kom til at den beste og mest ressurseffektive måten var å opprette et godt nettsted. I 2007 ble derfor seniorporten.no lansert. I forbindelse med flytting av rådets sekretariat ble nettstedet relansert i 2009 med nytt design og forbedret funksjonalitet. Det er nå universelt utformet og kan vise til stadig økende besøkstall.

Seniorrådet har ansett det som viktig å være et støttepunkt for eldrerådene i landets fylkeskommuner og kommuner. De siste to årene i perioden samarbeidet vi med fylkeseldrerådene om deres årlige landskonferanser. Begge ble vurdert som gode og nyttige for deltakerne.

Seniorrådet er opptatt av at det til enhver tid finnes et godt og vederheftig kunnskapsgrunnlag om seniorenens liv og virke. Rådet har derfor bedt om – og fått aksept for – at Statistisk sentralbyrå oppdaterer sin publikasjon "Seniorer i Norge" (utgitt i 2005). En oppdatert og utvidet versjon skal foreligge ved årsskiftet 2010/2011.

Ved starten av rådets funksjonstid var rådets sekretariat plassert i Sosial- og helsedirektoratet. Grunnet omorganiseringen mellom direktorater, ble sekretariatet i 2008 flyttet til Arbeids- og velfredsetaten NAV.

En gjennomgående erfaring i rådets arbeid i fireårsperioden, er at Regjeringen og departementene i liten grad trekker rådet inn på et tidlig tidspunkt i arbeidet med viktige saker som har relevans for seniorenens liv. Rådet må derfor selv søke å spille en pådriverrolle og ta initiativ. Rådet registrerer at departementene har hyppigere kontakt med pensjonistorganisasjoner enn med Regjeringens eget seniorråd.

Statens seniorråd

Statens seniorråd oppnevnes av Kongen som også oppnevner leder og nestleder. Rådet består av 12 medlemmer som til sammen representerer bred samfunnsmessig erfaring, og som har spesiell innsikt i seniorers stilling i samfunnet. Oppnevningen gjelder for fire år. Rådet hører administrativt under Arbeids- og inkluderingsdepartementet, og skal ha eget sekretariat etter departementets nærmere bestemmelse.

Ved Kongelig resolusjon av 27. januar 2006 ble rådsmedlemmene for perioden 2006-2009 oppnevnt.

Utdrag fra Statens seniorråds mandat

”Statens seniorråd er et rådgivende organ for offentlige instanser og institusjoner på nasjonalt nivå, som på et fritt og selvstendig grunnlag tar opp forhold som angår seniorers levekår og muligheter for deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Med seniorer menes personer over ca 50 år.

Rådet skal:

- *gi anledning til drøftinger mellom rådets medlemmer og representanter for offentlige instanser og institusjoner om spørsmål av betydning for seniorers situasjon*
- *uttale seg om vesentlige spørsmål som gjelder seniorer*
- *innhente informasjon om behov, problemer og løsningsmåter lokalt og regionalt og sentralt for å kunne komme med initiativ og tilrådinger overfor offentlige instanser og institusjoner*
- *ha en veiviserfunksjon for publikum og private og offentlige instanser*
- *kunne drive utadrettet informasjon.”*

Statens seniorråds medlemmer

Følgende personer ble oppnevnt for rådsperioden 2006 – 2009:

Leder	Ivar Leveraas, Oslo
Nestleder	Roushan Birkeland, Oslo
Medlemmer	Randi Gabric Bjørgen, Trondheim
	Paul Fjellheim, Røros
	Einar Eriksen, Tromsø
	Erik Råd Herlofsen, Oslo
	Anne Inga Hilsen, Oslo
	Karin Næsvold, Tromsø
	Karin Stoltenberg, Oslo
	Hans Olav Tungesvik, Etne
	Inger Johanne Knudsen, Bergen (Norsk Pensjonistforbund)
	Leif Jernquist, Notodden (Norsk Pensjonistforbund)

Nestleder Roushan Birkeland ble etter eget ønske fritatt fra vervet fra januar 2008. Naim Khursid Farooqi fra Oslo ble oppnevnt som medlem etter Birkeland fra 1. mars 2008. Fra samme dato ble rådsmedlem Randi Gabric Bjørgen oppnevnt som nestleder. Farooqi ba om å bli fritatt fra vervet fra desember 2008. Rådsmedlem Paul Fjellheim døde i oktober 2008, og Morten J Danielsen fra Snåsa ble oppnevnt som nytt medlem 18. mai 2009.

Sekretariat

Sekretariatsfunksjonen for Statens seniorråd ble ivaretatt av Sosial- og helsedirektoratet fram til 31. mars 2008. Fra 1. april 2008 ble sekretariatet en del av NAV Drift og utvikling. Sekretariatet har hatt følgende ansatte i perioden:

Eyvind Frilseth, seniorrådgiver, fra 2008
Lena Hagberg, sekretariatsleder
Eva Irene Holt, seniorrådgiver, fra 2010
Astri Myhrvang, seniorrådgiver

Gudrun Sigurdardottir til 2009
Sigrunn Gjønnnes til 2008

Seniorpolitiske utfordringer 2006 - 2009

Statens seniorråd utarbeidet i 2006 et dokument for rådsperioden, "Seniorpolitiske utfordringer 2006-2009". I dokumentet fokuserer rådet på noen viktige temaer, og hvilke utfordringer man mener er de viktigste innenfor disse. Rådets arbeidsplan for rådsperioden har vært en konkretisering av prioriteringene i dokumentet innenfor temaområdene:

- Deltakelse og innflytelse
- Bolig
- Informasjons- og kommunikasjonsteknologi
- Arbeidsliv
- Kultur
- Fysisk aktivitet
- Helse og omsorg
- Aldersdiskriminering

Oppfølging av forslagene i "Seniorpolitiske utfordringer" har vært rådets hovedoppgave i rådsperioden.

Rådsmøter

Det er avholdt seks rådsmøter per år. I 2008 og 2009 ble ett av møtene lagt sammen med fylkeseldrerådernes årlige konferanse. Rådsmøtene har stort sett gått over to dager, vanligvis med ulike faglige program med inviterte gjester første dagen, og med behandling av høringssaker og innspill til sentrale myndigheter den andre møtedagen. De faglige temaene fra "Seniorpolitiske utfordringer" har vært prioritert. Rådet har også brukt noe tid på å evaluere sin egen virksomhet, herunder formen på rådsmøtene.

Oppsummering av rådsarbeidet 2006-2009 – rådets oppfølging av temaene i ”Seniorpolitiske utfordringer”

Etter initiativ fra Statens seniorråd og Sosial- og helsedirektoratet ble publikasjonen ”Seniorer i Norge” utgitt av Statistisk sentralbyrå i 2005. Sosial- og helsedirektoratet finansierte publikasjonen. Publikasjonen gir et godt bilde av seniorbefolkningen i Norge, og rådet har vært opptatt av at et slikt kunnskapsgrunnlag holdes ved like og oppdateres. Rådet henvendte seg derfor i 2009 til Arbeids- og velferdsdirektoratet, som sa seg villig til å finansiere en ny og revidert utgave. Statistisk sentralbyrå tar sikte på å ha denne ferdig ved årsskiftet 2010/2011.

Deltakelse og innflytelse

Mål: Flere eldre i folkevalgte organer

Statens seniorråd er opptatt av at seniorene selv er villige til å påta seg verv, og at eldre blir rettmessig representert i folkevalgte organer.

2006-2007

I forbindelse med nominasjonsprosessen før valget 2007 skrev rådet brev til alle landets politiske partier med en oppfordring om å nominere flere eldre på valglistene.

Ved kommune- og fylkestingsvalget i 2003 var 17 prosent av listekandidatene over 60 år, i henhold til en undersøkelse utført av bladet ”Vi over 60”. Av representantene som ble valgt var 10 prosent over 60 år. Befolkningen i denne aldersgruppen utgjorde omtrent 25 prosent av alle stemmeberettigede i 2003.

Ved kommune- og fylkestingsvalget i 2007 var 23 prosent av listekandidatene over 60 år. Av representantene som ble valgt inn var omtrent 17 prosent over 60 år, en økning på 7 prosent fra 2003. Befolkningen i denne aldersgruppen utgjorde i 2007 omtrent 27 prosent av alle stemmeberettigede.

2008-2009

I brev til de politiske partiene i landets fylker i september 2008 oppfordret rådet nominasjonskomiteene om å nominere personer over 60 år på sine lister til stortingsvalget 2009.

Ved valget i september 2009 var 20 prosent av listekandidatene over 60 år. Befolkningen i denne aldersgruppen utgjorde 29 prosent av alle stemmeberettigede. Av de som ble valgt inn på stortinget var 5,9 prosent av representantene over 60 år (10 personer). Dette er en reduksjon fra 2005 da andelen var 8,2 prosent (14 personer).

Mål: Fortsatt lovfestede eldreråd

De lokale eldrerådene er viktige organer for deltakelse og påvirkning, og gir eldre en plattform for å påvirke utviklingen i egen kommune/fylkeskommune. Rådet mener at så lenge eldre er underrepresentert i kommunestyre og fylkesting, er det nødvendig å ha eldrerådene som egne lovpålagte organer.

2006-2007

I *NOU 2006:7 Det lokale folkestyret i endring* gikk flertallet i Lokaldemokrati-kommisjonen inn for avvikling av ordningen med lovfestede eldreråd. I sin høringsuttalelse til utredningen gikk Statens seniorråd sterkt imot dette. Rådet la frem og utdypet sine synspunkter i møte med politisk ledelse i Kommunal- og regionaldepartementet i mai 2007.

Høsten 2007 tok rådet i brev til Arbeids- og inkluderingsministeren opp noen viktige saker gjeldende eldrerådene og deres arbeidsforhold, herunder at sakene må sendes ut i god tid og at en representant for eldrerådene får legge frem sine synspunkter og argumentere for sine forslag i kommunestyret/fylkesting og andre relevante organer.

I november 2007 ble en revidert utgave av heftet "Eldrerådets oppgaver og funksjon" sendt alle landets eldreråd. Heftet er en veileder i eldrerådsarbeid og er mye etterspurt og brukt i det lokale eldrerådsarbeidet.

2008-2009

I hele rådsperioden har rådsleder og rådsmedlemmer deltatt og holdt innlegg på konferanser og samlinger for eldreråd i hele landet, og sekretariatet har deltatt som foreleser på kurs i eldrerådsarbeid.

I 2008 og 2009 har rådet vært invitert som medarrangør for fylkeseldrerådenes årlige konferanse. Konferansene tar opp aktuelle temaer og er et forum for faglig påfyll og informasjonsutveksling for fylkeseldrerådene. Deltakerne er også opptatt av hva som skjer i primærkommunene, da de har mye kontakt med lokale eldreråd i sine fylker.

Bolig

Mål: Flere tilgjengelige boliger

De fleste eldre ønsker å bo i egen bolig hele livet. Dersom boligen er tilrettelagt med god tilgjengelighet, kan eldre holde seg friskere, mer aktive og klare seg selv lenger. Rådet er derfor opptatt av at nye boliger bygges med god fysisk tilgjengelighet, og at det legges til rette for at flest mulig av eksisterende boliger kan bygges om. Den årlige tilveksten av nye boliger i Norge utgjør imidlertid kun mellom 1 og 1,5 prosent, og det må derfor legges bedre til rette for ombygging av eksisterende boliger og etterinstallering av heis i boligblokker. Av landets ca. 500 000 leiligheter i boligblokker er omtrent $\frac{3}{4}$ uten heis.

2006-2007

Høsten 2007 sendte Kommunal- og regionaldepartementet på høring et forslag om skjerpede heiskrav i nye boligbygninger og i nye arbeids- og publikumsbygninger. Rådet gikk i sin høringsuttalelse inn for ytterligere skjerping, med krav til heis i alle slike nye bygninger på to etasjer eller mer. Rådet understreket i uttalelsen også behovet for tilskudd og lån gjennom Husbanken til privatpersoner for ombygging av egen bolig.

På rådsmøte i april 2007 fokuserte rådet på temaet eldre og bolig, med inviterte innledere og gjester fra bl.a. Norsk institutt for by- og regionforskning, Husbanken,

Norske Boligbyggelags Landsforbund (NBBL) og sekretariatet i Statens råd for funksjonshemmede.

Rådet bidro med innspill i forbindelse med planleggingen av NBBLs konferanse om eldre og bolig i 2007 og rådsleder holdt innlegg på konferansen.

2008-2009

Rådet deltok på samme måte som i 2007 i forberedelser og avvikling av NBBLs konferanse om eldre og bolig i både 2008 og 2009.

I brev til statsministeren i desember 2008 tok rådet bl.a. opp temaet tilgjengelige boliger, med en anbefaling om å avsette midler til gode tilskuddsordninger til etterinstallering av heis til sameier og borettslag i statsbudsjettet for 2010.

Sekretariatet deltok i 2009 som observatør i møter med Norsk Forms tverretatlige nettverk innen pleie- og omsorgsektoren. Nettverket ser på sammenhengen mellom omgivelser, livskvalitet og helse.

Mål: Universell utforming lovfestes som grunnlag for all planlegging

I ny plan- og bygningslov som ble vedtatt av Stortinget i 2009 skjerpet regjeringen reglene om tilgjengelighet slik at det kreves universell utforming av bygninger, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. Kravet til universell utforming gjelder både nye og eksisterende bygg.

2006-2007

I sin høringsuttalelse i september 2006 til forslag om innføring av begrepet universell utforming i tekniske forskrifter til Plan- og bygningsloven, var rådet uenig i at dette skulle gjøres på det tidspunktet. Rådet mente at man isteden skulle avvente ny plan- og bygningslov, og derved gi mulighet for en mer helhetlig og grunnleggende diskusjon om hvordan universell utforming skal ivaretas i en slik forskrift.

2008-2009

Miljøverndepartementet sendte i 2008 på høring et forslag om rikspolitiske retningslinjer for universell utforming, som rådet var positiv til. Rådet pekte i sitt høringssvar spesielt på brukermedvirkning, og at kommunale og fylkeskommunale elderråd må nevnes spesielt i retningslinjene på samme måte som råd for likestilling av funksjonshemmede som parter i planprosessen.

Rådet gav i 2008 også høringssvar på forslag til forskrift om universell utforming av transportmidler på vei. Rådet var bl.a. kritisk til Samferdselsdepartementets forslag til unntaksbestemmelser fordi dette kan svekke forskriftens formål om at transportmidler på vei skal være tilgjengelige for personer med funksjonsnedsettelse.

I sitt høringssvar til forslag til forskrifter til ny plan- og bygningslov i september 2009 tok rådet opp størrelsen på heis i byggverk med krav til heis. Departementet foreslo at det skal være plass til sykebære i heisen, men rådet mente at minstekravet bør være noe større slik at elektriske rullestoler kan kjøre rett inn. Rådet var imidlertid tilfreds med at det foreslås å innføre krav om heis fra og med andre etasje for arbeids- og publikumsbygninger.

Rådet ble høsten 2009 invitert av Barne- og likestillingsdepartementet til å delta i Forum/referansegruppe for Regjeringens handlingsplan for universell utforming.

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi

Mål: Flere eldre får tilgang til og kunnskap om informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Manuelle tjenester opprettholdes for de som trenger det
Rådet har lenge vært opptatt av dette tema, fordi flere og flere tjenester i både offentlig og privat virksomhet blir nettbaserte.

2006-2007

På rådsmøte i februar 2007 ble IKT satt på dagsorden, og en representant fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet presenterte innholdet i *Stortingsmelding nr. 17 (2006-2007) Eit informasjonssamfunn for alle*. Regjeringens mål er at ingen skal stå utenfor på grunn av faktorer som alder, geografi og økonomi når det gjelder mulighet til å utnytte og forstå det elektroniske tjenestetilbudet.

I brev til Stortingets transport- og kommunikasjonskomite i forbindelse med behandlingen av stortingsmeldingen, og i møte med saksordfører i komiteen, tok rådet opp fire områder som man mener bør markeres tydeligere med tanke på inkludering av seniorenene i det digitaliserte informasjonssamfunnet:

- Faren for økende sosiale ulikheter på grunn av manglende digital kompetanse i den eldste delen av befolkningen.
- Behovet for å beholde parallelle manuelle systemer.
- Eldresentrenes og frivillige organisasjoners rolle.
- Kompetanseheving på IKT-området for ansatte i offentlige virksomheter.

I sin høringsuttalelse til et forslag om innføring av tidsfrister for krav om universell utforming av IKT i ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov i oktober 2007, understreket rådet på nytt at både offentlige og private virksomheter må kunne tilby manuelle tjenester hvor dette blir etterspurt, uten ekstra kostnader for brukerne.

2008-2009

Sekretariatet har i rådsperioden representert Statens seniorråd i TeleFunkForum, som er et faglig nettverksforum som skal bidra til at telekommunikasjon, informasjons- og kommunikasjonsteknologi og kringkasting er tilgjengelig og anvendelig for alle. TeleFunkForum er et forum for utveksling av informasjon, og kan ta initiativ til samarbeid og gi råd til myndigheter, standardiseringsorganer og andre aktører på området.

Telenor innførte i 2009 gebyr på utsendelse av papirfaktura for telefonabonnement, hvilket utløste negative reaksjoner i media. I brev til Telenor pekte rådet på at eldre personer er av de grupper i samfunnet som bruker Internet minst, men at også andre grupper er underrepresentert blant nettbrukere. Rådet stilte seg positiv til at Telenor sender ut papirfakturaer til de kunder som ønsker det, men reagerte på at man må betale gebyr for det. Telenor endret senere praksis.

Arbeidsliv

Mål: Flere seniorer i arbeid

Samfunnet har behov for seniorennes erfaring og kompetanse. Derfor må forholdene legges til rette for å beholde seniorenne i arbeidslivet. Samtidig må de som av forskjellige årsaker faller ut av arbeidslivet på grunn av sykdom, få tilbud om attføring og rehabilitering på lik linje med yngre.

Rådet støtter Senter for seniorpolitikk (SSP) sitt arbeid med å fremme seniorennes stilling i arbeidslivet. SSP er et kompetansesenter som arbeider med stimulering og utvikling av god seniorpolitikk i privat og offentlig virksomhet. Rådet har god kontakt og dialog med SSP, og begge parter er opptatt av å støtte hverandre i rådgivningsarbeidet overfor regjeringen og arbeidslivet i saker av felles interesse.

2006-2007

På rådsmøte i mai 2006 formidlet rådet synspunkter og innspill til *Stortingsmelding nr. 6 (2006-2007) Om seniorpolitikk*, som ble lagt frem i oktober 2006.

Departementet satte i 2007 i gang et utredningsarbeid om heving av aldersgrensen, og nedsatte i den anledning en referansegruppe. Rådsleder har deltatt i gruppen.

Rådet avga høringsuttalelse til forslag til forskrift om forsøk med tidsubestemt lønnstilskudd i februar 2007. Her ble det spesielt lagt vekt på at det ikke utvikles uformelle aldersgrenser for en slik ordning, da også personer rundt 60 år kan ha mange år igjen i arbeidslivet dersom forholdene legges til rette for det.

I en hørings sak i 2007 foreslo Arbeids- og inkluderingsdepartementet å innføre en bestemmelse i diskrimineringsloven og i ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov om plikt til å iverksette aktive tiltak for å oppnå likestilling og forhindre diskriminering, samt plikt til å rapportere om dette i årsberetninger eller årsbudsjett. I sin høringsuttalelse foreslo rådet at tilsvarende aktivitets- og rapporteringsplikt gjeldende alder også burde innføres i arbeidsmiljøloven, slik at flere grupper kan få samme vern mot diskriminering i arbeidslivet.

I en høringsuttalelse i juni 2007 støttet rådet et forslag om endring i arbeidsmiljøloven som styrker retten til redusert arbeidstid for arbeidstakere over 62 år.

Rådet har tatt opp flere saker om pensjon med departementet, herunder om kombinasjon av arbeid og trygd for personer mellom 67 og 70 år og for personer på vanlig uførepensjon. Rådet har foreslått at grensen for hva man kan tjene mellom 67 og 70 år uten å få redusert pensjon økes fra to til tre G. Den såkalte avkortingsregelen er blitt fjernet gradvis, og etter innføring av nytt pensjonssystem i 2010 har avkortingen av folketrygdpensjonen i forhold til arbeidsinntekt opphørt.

2008-2009

I forbindelse med oppfølgingen av Stortingets vedtak om ny alderspensjon pekte rådet i et hørings svar i 2008 til Arbeids- og inkluderingsdepartementet på behovet for samsvar mellom Regjeringens ønske om å vurdere heving av aldersgrensen i arbeidsmiljøloven (jfr. nedenfor) og forslag om at pensjonsopptjening skal gjelde for inntekt til og med året en fyller 75 år. Rådet pekte også på behovet for å se

sammenhengen mellom retten til redusert arbeidstid for arbeidstakere over 62 år og forslaget om å kunne ta ut hel eller delvis pensjon fra fylte 62 år.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet sendte i oktober 2008 på høring forslag til endringer i arbeidsmiljøloven, herunder om den såkalte 70-årsregelen. Etter denne bestemmelse er alder oppsigelsesgrunn når en arbeidstaker har fylt 70 år. Rådet ga et meget fylldig høringssvar som argumenterte med at arbeidsmiljølovens 70-årsgrense må oppheves i sin helhet, da rådet finner øvre aldersgrenser diskriminerende og i strid med den enkeltes rett til likebehandling uavhengig av fødselsår. Dersom Regjeringen ikke går inn for en opphevelse, mente rådet at aldersgrensen i arbeidsmiljøloven må heves til 75 år. En slik aldersgrense vil harmonisere med den nye pensjonsordningen, og forslaget nevnt ovenfor om at man skal kunne opptjene pensjonspoeng fram til fylte 75 år.

Stortinget vedtok i juni 2009 å beholde 70-årsregelen i arbeidsmiljøloven. Rådet mener at dette ikke står i samsvar med regjeringens egen seniorpolitikk, hvor målet blant annet er å få flere til å stå lenger i arbeid og øke den reelle pensjoneringsalderen. Rådet tok opp saken i brev til statsministeren i desember 2009, og anmodet regjeringen om å på nytt vurdere en opphevelse av 70-årsgrensen i arbeidsmiljøloven, eventuelt en heving til 75 år.

Rådet uttalte seg i 2008 til en høring fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet om forslag til forenklinger i regelverket om arbeidsmarkedstiltak. Rådet var spesielt opptatt av eldre arbeidstakere, og foreslo at det presiseres i forskriften at disse har rett til bistand på lik linje med yngre arbeidstakere.

I 2009 sendte Arbeids- og inkluderingsdepartementet på høring et forslag om lovendringer med sikte på å bedre mulighetene til å kombinere arbeid med pleie og omsorgsoppgaver. I høringsuttalelsen støttet rådet forslag til utvidelse av rett til pleiepenger ved hjemmepleie av nære pårørende i terminalfasen fra 20 til 60 dager. Rådet var også positiv til forslaget om ny ordning med permisjonsrett i inntil 10 dager for å kunne ta seg av nære familiemedlemmer. Rådet var imidlertid uenig i at det ikke skal følge en økonomisk kompensasjon med denne permisjonsrettigheten.

I 2009 ble rådet invitert til å gi innspill til Arbeids- og inkluderingsdepartementet i forbindelse med evaluering av IA-avtalen. I brevet til departementet konstaterte rådet at delmål 3 om å øke pensjoneringsalderen med minimum 6 måneder i avtaleperioden er så godt som nådd. Rådet anbefalte at evalueringen drøfter i hvilken grad dette er et resultat av Arbeidslivssentrenes arbeid rettet mot virksomhetene eller en effekt av andre forhold, for eksempel det stramme arbeidsmarkedet de siste årene og/eller innsatsen fra Senter for seniorpolitikk gjennom blant annet "Nasjonalt krafttak for seniorpolitikken". Rådet anså det også som spesielt viktig at evalueringen viser om og eventuelt hvilken betydning IA-avtalen har hatt for at eldre innvandrere inkluderes i arbeidslivet.

Høsten 2009 uttalte rådet seg til forslag til forskrifter om alderspensjon i folketrygden, som Arbeids- og inkluderingsdepartementet sendte på høring. Rådet konsentrerte seg om forskriftene som omhandlet tilbakevirkende omsorgsopptjening, og hvilke grupper som skulle omfattes av dette. Rådet stilte også spørsmål ved at det er ulike øvre aldersgrenser for pensjonsopptjening på grunnlag av inntekt og omsorgsarbeid,

hhv. 75 og 70 år. I et eget brev til departementet uttrykte rådet noen tanker om mulige konsekvenser av kompleksiteten i det nye alderspensjonssystemet. Rådet var bekymret for at et meget komplisert regelverk der få antas å ha den fulle oversikten, kan true rettssikkerheten på den måten at det blir vanskelig å oppdage feil. Rådet anbefalte at NAV, AFP-ordningen og tjenestepensjonsordningene i felleskap bygger opp kompetanse- og informasjonssentre der brukerne kan henvende seg for å få helhetlig veiledning.

Ett av rådets medlemmer har siden 2007 deltatt i BrukerForum for evaluering av NAV-reformen.

Kultur

Mål: Økt tilgang til kulturopplevelser for eldre

Rådet mener at senior/eldresentrene er meget viktige som lokale møteplasser. Rådet ser også et stort behov for å knytte kulturarbeidere til pleie- og omsorgstjenestene.

2006-2007

Ovenstående, og om behovet for tilbud til eldre innvandrere som ivaretar deres kulturelle, religiøse og språklige behov, ble spilt inn til Helse- og omsorgsministeren i sluttfasen av arbeidet med stortingsmeldingen om framtidens omsorgsutfordringer i 2006.

Regjeringen lanserte høsten 2006 "Den kulturelle spaserstokken". Dette var i tråd med det forrige Statens seniorråds forslag (Den kulturelle vandringsstaven) og rådet er positiv til tiltaket. På sine møter i september og oktober 2007 satte rådet fokus på eldre og kultur, og på det siste rådsmøtet i 2007 spesielt på inkludering og deltakelse av eldre minoriteter. På dette møtet deltok bl.a. representanter fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, innvandrersorganisasjoner, eldresentre og offentlige etater.

2008-2009

Stortinget vedtok at 2008 skulle være markeringsår for kulturelt mangfold. I den forbindelse gikk Mangfoldsåret 2008 og Statens seniorråd sammen om å sende henvendelser til alle landets kommunale og fylkeskommunale eldreråd og kulturansvarlige i kommuner og fylkeskommuner. Disse ble oppfordret til å rette oppmerksomheten spesielt mot kulturelt mangfold blant eldre under markeringen av den internasjonale eldredagen 1. oktober.

I brev til statsministeren i desember 2008 var rådet kritisk til at bevilgningene til tiltak under "Den kulturelle spaserstokken" kun kan nyttes til profesjonell kunst- og kulturformidling, særlig i lys av at det er snakk om forholdsvis beskjedne beløp. Rådet mente at "Den kulturelle spaserstokken" må bli et nasjonalt program for kunst- og kulturformidling til eldre og pleietrengende, og at deler av overskuddet i Norsk Tipping AS øremerkes lokale kulturtiltak for eldre som en varig ordning.

På bakgrunn av brevet inviterte Kultur- og kirke departementet rådet til et møte for å få innspill til videre arbeid når det gjelder kunst- og kulturformidling til eldre. Rådet fokuserte i møtet spesielt på "Den kulturelle spaserstokken". Rådet foreslo at

departementet initierer et evaluerings- og utviklingsprosjekt fra 2010 av "Den kulturelle spaserstokken", hvilket departementet var positiv til.

Rådet hadde kultur som tema både på rådsmøtet i februar og i april. Møtet i april ble avholdt i Trondheim, hvor rådet fikk en orientering om kommunens satsing på seniorkultur, i et samarbeid mellom kulturetaten og helse og velferd. Rådet har stilt seg bak en søknad fra Trondheim kommune om støtte til en nasjonal konferanse høsten 2010: Samspill 2010 – Den kulturelle spaserstokken, nasjonal satsing på kultur og helse.

Fysisk aktivitet

I "Seniorpolitiske utfordringer" er rådet opptatt av at det legges til rette for fysisk aktivitet i lokalmiljøene. I kontakt med lokale eldreråd har rådet derfor fremholdt hvor viktig det er at disse gis anledning å uttale seg i alle saker som gjelder levekår for eldre. De lokale eldrerådene må komme inn tidlig i de kommunale prosessene med utarbeidelse av planer for fysisk aktivitet og i planer for utbygging av grøntområder, skjermede gang- og sykkelveier, turstier og lignende.

Helse og omsorg

Mål: Alle skal ha en god, trygg og meningsfylt alderdom

Storparten av alle seniorer og eldre er friske og selvhjulpne. De fleste må imidlertid forvente å få helseplager med alderen, og ha behov for helsetjenester. Mange vil også trenge omsorgstjenester enten i eget hjem, i omsorgsbolig eller på sykehjem.

2006-2007

Rådet deltok i 2006 i Helse- og omsorgsdepartementets referansegruppe for stortingsmeldingen om framtidens omsorgstjenester. I tillegg til innspill i den forbindelse, tok rådet opp flere temaer skriftlig med departementet. *Stortingsmelding nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og mening*, ble lagt frem i oktober 2006 og rådet har fulgt med på oppfølgingen av forslagene i meldingen under hele rådsperioden.

I august 2006 gav rådet innspill til Helse- og omsorgsdepartementet i forbindelse med det tverrdepartementale arbeidet med handlingsplan for bedre kosthold. Ernæring i helse- og sosialtjenesten inngår som et eget innsatsområde i planen, hvilket rådet uttrykte tilfredshet med.

Forslag til Nasjonal Helseplan (2007-2010) ble sendt på høring i mai 2006. Rådet tok opp flere temaer i sin høringsuttalelse, herunder forebygging. Flere eldre som lever lenger enn før vil føre til et økende behov for helsetjenester, men rådet mente at flere eldre også må sees på som en ressurs.

Rådet gav i februar 2007 innspill til arbeidet med retningslinjer for desentralisert dekning og kvalitet på akuttmedisinske sykehustjenester. Rådet pekte bl.a. på at det må opprettes forpliktende samarbeidsformer mellom spesialist- og primærhelsetjenesten for gjensidig veiledning og overføring av kompetanse innen geriatri, psykiatri og rehabilitering.

I april 2007 gav rådet innspill til arbeidet med styrking av det geriatriske fagfeltet i legers turnustjeneste og spesialistbehandling. Eldre blir hyppigere syke enn yngre, og er ofte helt avhengige av rask og riktig behandling for å unngå unødige komplikasjoner og varig invalidisering. Eldre trenger også annerledes behandling og medisiner for sine sammensatte lidelser enn yngre. Rådet mente derfor at geriatri må innlemmes som en obligatorisk og tilstrekkelig omfattende del i legers grunnutdanning og mer utdypende i spesialistutdanningen i allmenntidmedisin.

I juli 2007 uttalte rådet seg til et forslag til utvidelse av pasientombudsordningen. Rådet støttet at pasientombudsordningen utvides til fylkesvise helse- og sosialombudsordninger. Rådet pekte på at helse- og sosialombudene i sitt arbeid må være oppmerksomme på at urfolks- og minoritetsgruppers spesielle behov for tjenesten må dekkes, slik at ombudenes kompetanse i språk- og kulturforståelse sikres gjennom nødvendige tiltak.

Rådet uttalte seg i oktober 2007 til et forslag til sterkere rettighetsfesting av ordningen med brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Rådet så svært positivt på forslaget om å utvide og styrke retten til å få tjenesten praktisk bistand organisert som BPA, og at rettigheten ikke bør avgrenses verken til diagnose, alder eller omfang.

Rådet er representert i en referansegruppe i Sosial- og helsedirektoratet som har utarbeidet forslag til Helse- og omsorgsdepartementet til en helhetlig demensplan. Direktoratets rapport "Glemsk, men ikke glemt!" og departementets Demensplan 2015 "Den gode dagen" ble lagt frem i november 2007. Referansegruppen følger Sosial- og helsedirektoratets arbeid med utforming av tiltak fram til år 2010.

Helse- og omsorgsdepartementet la i juni 2007 frem *Stortingsmelding nr. 35 (2006-2007) Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning Framtidas tannhelsetjenester*. Rådet gav innspill til meldingen i høringsmøte med departementet i desember 2006, og i møte med politisk ledelse i mai 2007. Rådet mente at tannhelsetjenesten bør integreres med den øvrige helsetjenesten og organiseres og finansieres på linje med de andre helsetjenestene.

I forbindelse med oppfølging av *NOU 2004:18 Helhet og plan i sosial- og helsetjenesten, om samordning og samhandling i kommunale sosial- og helsetjenester* deltok rådet i et møte med Helse- og omsorgsdepartementet i september 2007.

2008-2009

Rådet uttalte seg i 2008 til et forslag fra Helsedirektoratet til Nasjonal veileder for beslutninger om livsforlengende behandling hos alvorlig syke og døende. Rådet mente at ikke alder, men en faglig vurdering i forhold til helsetilstand og eventuell avtale med pasienten, må ligge til grunn for beslutning om behandling eller avståelse fra behandling. Alle pasienter, uansett alder, skal behandles med verdighet, og omsorgen i livets slutfase må oppleves så god som mulig for alle parter. I høringsuttalelsen påpekte rådet også at undervisning om den døende pasienten må inngå i grunn- og videreutdanningen i helse- og sosialfag.

Helsedirektoratet sendte i 2008 også på høring forslag til nasjonale faglige retningslinjer for forebygging og behandling av underernæring. Rådet var positiv til en sterkere fokusering på forebygging og behandling av underernæring der bl.a. eldre, enslige og demente er i risikozonen. Rådet anbefalte at det utarbeides en kortutgave av retningslinjene. Rådet anbefalte også at det gjennomføres en forebyggingskampanje spesielt overfor eldre, med et enkelt og klart budskap om hvor viktig det er med riktig kosthold i eldre år.

I desember 2008 ble rådet invitert til møte med sekretariatet for ekspertgruppen i Helse- og omsorgsdepartementets Samhandlingsprosjekt. Rådet fokuserte i møtet spesielt på:

- Forpliktende samhandling mellom forvaltningsnivåene med bl.a. obligatorisk sjekkliste som må gjennomgås ved skifte av behandlingsnivå for pasientene.
- Holdninger og behandling som fremmer livskvalitet og verdighet.
- Rehabilitering fra første dag.
- Behovet for et krafttak innen alderspsykiatri på primær- og spesialistnivå.
- Behovet for Helsehus (mellomstasjon ved behov for videre behandling og oppfølging etter utskrivning fra sykehus).
- Ressursbruk, legetjenester i hjemmet for å kunne stille riktig diagnose.
- Regelverket som skal ivareta samhandlingen må være enkelt å forstå for alle og tiltakene må følges opp.

Etter invitasjon fra Helse- og omsorgsdepartementet deltok rådet i to arbeidsgrupper i Samhandlingsreformens forløpsprosjekt våren 2009. Temaene var "Eldre med sammensatte problemer og lidelser" og "Sykehjemsbeboeren". Regjeringen la i juni 2009 frem *St.meld. nr. 47 Samhandlingsreformen*, og Helse- og omsorgsdepartementet deltok på to av rådets møter høsten 2009 for å informere om innholdet og få innspill til noen av forslagene.

I brevet til statsministeren i desember 2008 nevnt ovenfor under avsnittene om bolig og kultur, tok rådet også opp flere saker som gjelder helse- og omsorgssektoren. Blant disse kan nevnes forslag om å iverksette en egen kampanje for å rekruttere personell med minoritetsbakgrunn til helse- og sosialfagutdanningene og en anbefaling om å utdanne flere tolker til bruk i helse- og omsorgstjenestens. Rådet oppfordret også Regjeringen om å fjerne aldersgrensen på 67 år i regelverket for toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester.

På bakgrunn av en henvendelse fra Det sentrale eldreråd i Oslo om vold og overgrep mot eldre, sendte rådet i 2008 brev til Justis- og politidepartementet. Vold mot eldre er en av de mest skjulte og vanskeligst tilgjengelige formene for vold, og bare en liten del av denne volden registreres av politi, hjelpeapparatet eller i offentlig statistikk. Rådet mente at det er behov for lokale, tilpassede tilbud til eldre som er utsatt for vold. I Regjeringens Handlingsplan for vold i nære relasjoner er ett av tiltakene at Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, i samarbeid med landets regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, skal utarbeide en mal for kommunale/interkommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Rådet anmodet departementet om at man i forbindelse med evaluering av de regionale ressursentrene dokumenterer i hvor stort omfang disse har bidratt til

utvikling av lokale handlingsplaner mot vold, og om planen omfatter arbeid mot vold og overgrep mot eldre.

I en høringsuttalelse i 2009 støttet rådet Helse- og omsorgsdepartementets forslag om å oppheve Helsedirektoratets adgang til å delegere myndighet til å gi spesialistgodkjenning til private yrkesorganisasjonene. I uttalelsen påpekte rådet også at rekrutteringen til spesialistutdanning av leger i aldersmedisin må stimuleres med nye virkemidler, og anbefalte at det legges til rette for interkommunalt samarbeid om utdanningsstillinger. Rådet støttet også et høringsforslag i 2009 om obligatorisk turnustjeneste i sykehjem for turnusleger.

Som et ledd i Forvaltningsreformen ble det i en høringssak fra Helse- og omsorgsdepartementet i 2009 foreslått at fylkeskommunen får et lovfestet ansvar for en pådriver- og samordningsfunksjon for det sektorovergripende folkehelsearbeidet regionalt og lokalt. Rådet skrev i sin høringsuttalelse at eldre er mer utsatt for helsesvikt enn befolkningen for øvrig. Det er derfor viktig at arbeidet med å forebygge sykdom, skade og lidelse blir en lovfestet oppgave med tydelige ansvarsforhold, og ikke som i dag en oppgave basert på frivillighet og usikker ressurstilgang.

Høsten 2009 sendte Helse- og omsorgsdepartementet på høring et forslag om endring i kommunehelsetjenesteloven – et verdig tjenestetilbud – og forslag til ny forskrift om en verdig eldreomsorg. Rådet mente det er prisverdig å sette fokus på verdigheten overfor eldre mennesker med pleie- og omsorgsbehov, og sluttet seg til at dette går frem av lovteksten. Rådet stilte seg imidlertid undrende til forslaget om en egen forskrift om en verdig eldreomsorg som inneholder deler av tjenesteinnholdet som kreves i eksisterende Forskrift om kvalitet i pleie- og omsorgstjenesten. Det kan gi inntrykk av at den foreslåtte verdighetsforskriften skal gjelde eldre, mens den mer utfyllende kvalitetsforskriften skal gjelde øvrige tjenestemottakere. Rådet anbefalte derfor en felles forskrift for verdighet og kvalitet i pleie- og omsorgstjenestene.

Rådsleder har deltatt i referansegruppen i det toårige EU-prosjektet "Improvement of Life Quality for Elderly Minorities within Health, Nursing and Care in Europe – ILQEME".

Rådsleder ble i 2009 oppnevnt som medlem i et utvalg til å utrede nye innovative løsninger for å møte omsorgsutfordringer i framtiden.

Sekretariatet deltar i en referansegruppe for "Funksjonshemmede og aldring" under nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse. Sekretariatet deltar også i en referansegruppe under Helsedirektoratet som skal utarbeide en veileder i teknologiske hjelpemidler for personer med demens og andre personer med kognitiv svikt, og i en referansegruppe om utvikling av undervisningssykehjem og undervisningshjemmetjenestene.

Aldersdiskriminering

Mål: Ingen skal diskrimineres på grunn av alder

Mennesker opplever å bli diskriminert på grunn av alder, enten fordi de oppfattes som for unge eller for gamle. Statens seniorråd ønsker et samfunn som er godt å leve i for alle, hvor alder i minst mulig grad ligger til grunn for hvordan mennesker behandles.

2006-2007

I samarbeid med Norsk Pensjonistforbund, Seniorsaken og Eldreaksjonen fremmet rådet forslag om et generelt forbud mot aldersdiskriminering overfor regjeringen i september 2006.

I oktober 2007 uttalte rådet seg til forslag om innføring av aktivitets- og rapporteringsplikt i diskrimineringsloven og i en ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov. Rådet støttet forslaget, men ba i tillegg om at det også innføres en bestemmelse om aktivitets- eller rapporteringsplikt eller tilsvarende i arbeidsmiljøloven. Rådets foreslo dette på bakgrunn av bl.a. forekomsten av aldersdiskriminering i arbeidslivet.

2008-2009

Rådet henvendte seg i 2008 til Landbruks- og matdepartementet, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag med anmodning om å gå igjennom tilskudsreglene for produksjonstilskudd i forbindelse med jordbruksoppgjøret. Bakgrunnen var at bønder som driver aktivt jordbruk med produksjon etter fylte 67 år får redusert produksjonstilskuddet. Avgrensningen i tilskuddet ble avvirket i jordbruksoppgjøret for 2009.

I sin høringsuttalelse til Fiskeri- og kystdepartementet i 2008 om forslag til ny føring av fiskermanntall rettet rådet oppmerksomheten spesielt mot forslaget om begrensninger i arbeidsmulighetene for eldre yrkesfiskere. Rådet anbefalte at ny forskrift om føring av fiskermanntall tilpasses den nye alderspensjonen som skal gjelde fra 2010. I forskriften som departementet vedtok i desember 2008 ble bestemmelsen endret slik at pensjon heretter ikke regnes som ekskluderende inntekt for personer mellom 67 og 69 år.

Rådet henvendte seg i oktober 2008 til Diskrimineringslovutvalget med anmodning om å innbefatte aldersgrenser på alle samfunnsområder i sine vurderinger. I tillegg til at gjeldende lover med øvre aldersgrenser må endres, mente rådet at en generell diskrimineringslov vil hindre ulike aktører i å innføre aldersgrenser i sine tilbud og tjenester. Man har bl.a. sett eksempler på at finansinstitusjoner setter aldersbegrensninger for lån og kredittkort til eldre.

Rådet har deltatt i referansegruppen for Diskrimineringsutvalget, som la fram forslag til en samlet lov mot diskriminering i juli 2009. Forslaget ble sendt på høring med frist i desember 2009. I sin høringsuttalelse støttet rådet hovedpunktene i utvalgets utredning, og var særlig positiv til forslaget om å innta et generelt diskrimineringsforbud i Grunnloven. Rådet gikk imidlertid sterkt i mot utvalgets

anbefaling om at diskriminering på grunn av alder utenfor arbeidslivet ikke skal omfattes av det generelle forbudet i den nye loven. Rådet var også uenig i blant annet forslaget om å fjerne arbeidsgivers rapporteringsplikt samt utvalgets anbefaling om at Norge ikke bør ratifisere tilleggsprotokoll nr. 12 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen.

I sitt brev til statsministeren i desember 2008 tok rådet også opp at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i sitt verdigrunnlag i statsbudsjettet 2009 hadde utelatt alder i sin oppstilling av grunnlag for at ingen skal forskjellsbehandles. Rådet forventet at alle departementer har et medansvar for seniorpolitikken og at Regjeringen skulle lage en sammenfatning av en gjennomgående seniorpolitikk i Statsbudsjettet for 2010.

I november 2009 ble rådet invitert til å delta i referansegruppen til et utvalg som skal vurdere konsekvenser for velferdsmodellen av økt migrasjon og mobilitet.

Utadrettet informasjon

I rådets mandat inngår å ha en "veiviserfunksjon for publikum og private og offentlige instanser". Rådsleder, rådsmedlemmer og ansatte i sekretariatet bidrar til denne funksjonen ved deltakelse i ulike fora, herunder som foredragsholdere/innledere på konferanser. Samarbeidet med landets fylkeseldreråd om deres årlige konferanser, som nevnt tidligere i rapporten, er en viktig arena for informasjon og erfaringsutveksling. Rådet bidrar også med høringsuttalelser og andre skriftlige og muntlige innspill.

Rådet mener at den beste og mest ressurseffektive måten å oppfylle veiviserfunksjonen på er et eget nettsted. Våren 2007 ble derfor nettstedet seniorporten.no lansert. Nettstedet er siden utviklet og forbedret kontinuerlig. Høsten 2009 ble nettstedet flyttet fra Helsedirektoratet til NAV og relansert i nytt publiseringsverktøy, med nytt design og forbedret funksjonalitet. Det tilfredsstillende i dag alle tilgjengelighetskrav som offentlige nettsteder er pålagt.

Målene for nettstedet er bl.a. at det skal:

- Være den viktigste kanalen for ekstern informasjon om rådets virksomhet.
- Være oppdatert, aktuelt, korrekt og troverdig.
- Være en viktig informasjons- og kunnskapskilde for brukerorganisasjoner, medlemmer i eldrerådene, politisk interesserte og andre med engasjement og interesse for seniorers aktivitet og deltakelse i samfunnslivet.
- Være en veiviser/portal til aktuell og relevant informasjon som i bred forstand gjelder seniorennes situasjon i samfunnet.
- Være tilgjengelig for alle (universelt utformet).

Det er iverksatt og utføres fortløpende en rekke tiltak for å gjøre nettstedet mer kjent og mer besøkt, for eksempel:

- Markedsføringstiltak per post og e-post overfor fylkeskommunale og kommunale elderåd.
- Lenker fra andre offentlige etater til Seniorporten.
- Lenker fra andre seniornettsteder til Seniorporten.
- Redaksjonell omtale av Seniorporten i relevante tidsskrifter.
- Søkemotoroptimalisering (tilrettelegging av innhold for å bli mer synlig på Google, Bing, Yahoo, Kvasir osv.)

Seniorporten kan siden starten i 2007 vise til stadig økende besøkstall og kvalitetsforbedringer. I Direktoratet for forvaltning og IKTs (DIFI) test av kvaliteten på offentlige nettsteder, oppnådde Seniorporten fem av seks mulige stjerner i 2009.